

"רוחות הרפאים" של אבא

טיפול דיאדי עם אבות שחוו אובדני מלחמה

רויטרה קפלן ומוריה עמית-טל

מטום שאין שלום בלבי,

יש מלחמה בחוץ

לא יכולתי להחזיק אותה בתוכי.

ובני הקטן אמר: במלחמה

אובדות מכונות

ומכונות נפשיות, שהן בני אדם.

"מאחורי כל זה מסתתר אושר גדול", יהודה עמיחי (1985)

תורייט לחימה המתקיימת כל העת בתנועה שבין עולמו הפנימי לעולמו החיצוני של האב עלולה להפוך, באופן מכאיב, גם לחלק מעולמו של ילדו הצעיר. הניסיון הקלני והמחקרי מצביע על כך שאירועים טראומטיים אינם בלעדיים רק למי שחווה אותם – הקורבן – אלא משפיעים גם על הסובבים אותו (Dinshtein, Dekel & Pollack, 2011). תוריה זו מכונה בספרות "טראומטיזציה משנית" (McCann & Pearlman, 1990). השדה והמחקר מתייחסים לטווח עקיפה" (Rosenheck & Pearlman, 1991). השדה והמחקר מתייחסים לטווח רחב של סימפטומים רגשיים שזוהו אצל מי שחזו בסמור לאנשים אלה. בני זוג וילדים הם הפגיעים ביותר מול טראומטיזציה משנית. מחקרים (שנעשו על ילדים להיילים ששירתו כווייטנאם) מרזוהים על טווח רחב של סימפטומים, כמו קשיי למידה, עריונות, רגשות אשם כבדים (Haley, 1984), בעיית חכרתיות, קשיים בהתמודדות עם לחצים רגשיים (Harkness, 1991) ונטייה לחקות סימפטומים של האבות (Rosenheck & Nathan, 1985).

1939-1852

אינם מתפשים לעצמם טיפול בסמך להוריות הקשות שיוצאות מלמך שבמצבים שבהם הלך "כרעי" תחת נטל תחושותיו ומגליה הפרעה המתחייבת התערבות טיפולית, מדמנת לאב אפשרות — לעצום לראשונה — לפגוש את תוכני נפשו הנצורים ולתת מילים ופשר לתחושותיו הקשות שלא עוכרו ונותרו גולגולות בנפשו, וכך ליצור נרטיב קורדנטי לתכנים אלה (Barrows & Barrows, 2002).

הטיפול הריאדי, שבו נוטל האב חלק פעיל ושוטף (בד-א-ה)ן ועמידות, הוא מקום שבו השותפות האינטמיית עם ילדו והחשיפה לעולמו הפנימי של הילד, בנוכחות דמות מטפלת מכילה, יוצרות מצב רגשי מיוחד המאפשר לאב לתת ביטוי ל"כבד" (Fraidberg, Adelson & Shapiro, 1975). חוויה ייחודית זו סומנת כחובה פוטנציאל להסתחות רגשית ותקוץ עברו ולכבו ילדו. הייצוגים המורקנים והמתפיימים את אבהותו מקבלים לראשונה עיבוד ומשמעות בנוכחות שליש שהיא עד מקרף עברו וכך מאפשר לשיניים לנוע לאזור רגשי שיש בו התחדשות, התחיות ותקווה.

הפרק ידון ב"רוחות הרפאים של האב" ובאופן שבו הטיפול הריאדי — המרחב המשותף עם ילדו בנוכחות מטפל — נותן הזדמנות לעיבוד חוויות אלה.

האב במרחב ההתפתחותי

הספרות הפסיכואנליטית מייחסת לאב תפקידים בעלי חשיבות רבה בהתהליך התפתחותו הנפשית של הילד. תפקידים אלה נקשרו במידה רבה לעצם היוותו של האב "אחר" ל"יאדה הראשונית; אחרות המאפשרת הכניה של יחסים מוכתנים של הריאדה אב-ילד. יחסים אלה מסייעים בגיבוש העמדה האמביבלוולנטית כלפי האם, כבסיס לנפרדות, בניית העצמי וגיבוש מהלך של זווית מינית מוכתנת (Mahler, Pine & Bergman, 1975; Abelin, 1971, 1975; Benjamin, 1995). במאשר את כיוונה של "עמדת השלישי" במרחב ההתפתחותי של הילד כחלק מטריאדה, תפקידו מתייב את הילד לתואום רגשי מורכב, שאינו

מתקרים אחרים, המבוטטים על היסודי החיים, מציגים תמונה דומה. לידים אלה, יחסית לקבוצת ביקורת, סבלו מרמה גבוהה של הפרעות התנהגות (Cassell & Motta, 1995). הפרעות רגשיות וכעיות חברתיות (Parsons, Kelle & Owen, 1990). האבות וכנות זוגם נטו לתאר את הילדים כסובלים מדיכאון, חרדה, וליפראקסיביות וגילויי תוקפנות מוגברים (Harkness, 1993).

בישראל חסר מחקר ישרי הודן בהשפעת האב החייל על התפתחות ילדיו — רוב המחקרים עוסקים בילדים בוגרים ומתקרים באבות המוגדרים כהלומי קרב (Dekel & Goldblat, 2008), אבל הקליניקה מלמדת שחוויות השירות הצבאי של האב נוכחת בחיי הכיית ובאבהות ומשפיעה.

במדינה למורת להימנה כישוראל חלק גדול מהאבות נושאים בעברם חוויות צבא טעונות שהותירו חותם בנפשים. גם אם אין מדובר בטראומה גלויה ומזוהה, סביר להניח שהשירות הצבאי — החשיפה לאלימות, הכוורת לנהוג כאלומות, תפקידי השיטור מול אוכלוסיית מבוזרים וילדים וכמובן לחימה או אפיוודות לחימה — הותיר צלקת בנפשים של חלק מאנשים צעירים אלה. עם מטען רגשי שיש בו היכטים של אבל לא מעובד המכיל כאב, חרדה, חוסר אונים ואשמה מגיע הגבר הצעיר לזוגיות ובהמשך לאבהות. חוויית האבהות, האחריות על שלום הילד, החשיפה המתמשכת למשימות ההתפתחותיות של ילדו, להתנהלות הדתפית שלו, לחיי דמיון ומשחק, כל אלה יכולים ליצור טלנטלה בעולמו הפנימי של האב, שמעוררת את השאלה לגבי ההשלכות של "רוחות המלחמה" של האב על חווייתו והתפתחותו של ילדו. האם יוכל לשרוד זוגיות ויהיה בן זוג תומך עבור האם? האם ישמש כבוא הזמן מודל אבהי עמיד ומיטבי למשימות התפתחותיות בנפרדות ואינטימיות? האם יוכל "להחזיק" במרחב המשותף ביטויים של תוקפנות? אלה הן רק חלק משאלות הנוגעות בחיי הנפש של אב מול התפתחות ילדיו.

אבות רבים נוטים לנצור את זיכרונות וחוויות השירות הצבאי כחוכים בלי לחלוק אותם עם סביבתם וכלי לעבדם. מדובר במאמץ רגשי הגובה לעתים מחיר נפשי גבוה מהם ומסתובבים אותם, חלק נכבד מגברים אלה

התחברות את תפקידי האב ואת מקומו בהתפתחות הילד (קפלן, 2010; היראל, 2010).

המטפורה "רוחות רפאים" מתייחסת להוריה שעונה המייצגת את חזרתו של העבר בהווה והמבקלת את ממשותה באמצעות דפוסי היחסים בין הורים לילדיהם (Fraiberg, Adelson & Shapiro, 1975). לפי טענה זו, הורים השפעה כואבת הקשורה לרוב כאשמה, חוסר אונים ופחד. אירועים טעונים מן העבר אשר אינם מעובדים נותרים כגורמן גולמי בחיי הנפש ומובילים את הילד לגיגס דפוסיים הנמתיים שעלולים לשבש התפתחות הקינה (מזנון, פלצ'יץ אספסה וזילקה, 2005).

פרייברג (Fraiberg, 1982) העניקה פחות משמעות לאירועים הקשים בחיי ההורה, ושמה דגש על הדקת הרגשות הקשורים לזכרונות מפתחיים מן העבר. הדקתה וכידוד של העולם הרגשי מספקים את המנוע לשחזור דפוסי התנהגות אלה ברילוג עם הילד, במטרה להגן על האגו הפגיע מפני תקיפה חיצונית, לרוב על ידי אימוץ מאפיינים של התוקף שמהם פחדים. פול בארוו (Barrows, 2004) מציע להגדיר את ה"רוח" כסוג של אובייקט מופנם — מכנה נפשי שנומך גולמי ללא שינוי — "גוף זר", כהגדרתו, שאינו משתכלל באמצעות חוויות חדשות ואשר במצבים מסוימים מזוהים איתו ופועלים בהשפעתו. "גוף זר" זה הוא "רוח הרפאים" בחדר הילדים ובקיומו מייצג היבט מסוים בהורה ובהיסטוריה שלו שלא עבר תכלול (integration) בחייו הנפש, ולרוב היבט זה מושלך לעבר התיוק או הילד בדרך שאינה משוכנת (Fraiberg et al., 1975).

פונגי ועמיתים (1993) פיתחו את גרסתה של פרייברג ומצאו במחקרם שבמצבים שבהם החורה נושא טראומה שאינה מעובדת ואינו מסוגל להעניק סיפור חיוני וקוהרנטי לחוויותיו, יועבר האפקט של הטראומה לילדים.

טיעונים קליניים ומחקריים אלה מחזקים את ההכנה שהורה אשר לא הסדיר את עבודת האב בעברו, לא יוכל להיות שותף עמיד ומכיל ל"עבודת האב" של ילדו הנוגדת מחוקף התפתחותו. כל שלב התפתחותי של הילד

נחוצ בתהליך של אינטראקציה הדדית של שנייהם (Fonagy & Target, 1995; Barion, 1989). בניסוחו של פרייברג, העמדת השלישייה מהווה תשתית למטיליצייה, פיתוח אמביוולנטיה ודיספנספטיכות לגבי העצמי, האחר ודמיונות, ונוכחותה קריטית בהתפתחות הנפשית. המודעות להפיקדין הייחודיים של האב ולהשיבותם להתפתחותו של הילד, היא המניעה את המטפלים להכניס את האב לחדר ולשלב בתהליך הטיפול. מהלך משמעותי זה מחייב להת את הדעת ל"הרומח" של האב לפסיכופתולוגיה של ילדו, כמו גם לנחותה הריפוי והתקון שיש דווקא בנוכחותו. כמו בחיי הנפש של האם, גם באישיותו של האב קיימות "רוחות רפאים" המפעילות אותו ומנווטות את עצמותו הרגשית כלפי ילדיו, ובכך מחזקות את הקשר בין פסיכופתולוגיה אבהית לסימפטומטולוגיה אצל הילד (Walters, 1997). לא תמיד ניתן מקום ראוי למשמעות אוכדנים או תהליכי אבל שאינם מעובדים בעולמו של האב. "רוחות הרפאים" של האם תפסו את החלל, וכך גם "הסרטידי" הנרקיסטיים, והנטייה השכיחה בחור הטיפול הייתה לעבוד עם הייצוגים בעולמם הפנימי של האם והילד, ולא עם "הממשות" של האב הנוכח בחייהם (Barrows, 2004; קפלן, 2010).

טיעונים אלה מחזקים את ההכנה כייקיימת חשיבות רבה לדון באישיותו וניכרות חייו של האב הממשי, במקביל לעיסוק הרווח בגרסת האב המופנם, זה המוגש לילד דרך מסנניה והשולכותה של האם (Chiland, 1982). אב ממשי "ידרף רוחות" יתקשה לתפוס את מקומו המוכחן כ"אחר" וכ"שלישי" נוכח ועמיד. במצבים שבהם האם לא מאפשרת לילד את הנגישה אל השלישי, והאב הממשי, בשל פגיעותו, לא מצליח למחן את ההשלכות האמוריות או את האמביוולנטיה הילדית, נותר הילד לבדו, נסוג ולכוד בחור משימה התפתחותית בלתי אפשרית (אוגרן, 1989).

נראה שלמרות ההכרה בתפקידי המצבים של האב בהתפתחותו של הילד, הניסיון המצטבר בשדה הטיפול מצביע על היעדרותם של אבות מהתהליך הטיפולי ואולי אף על ויתור כמעט מובן מאלי על נוכחותו ושייכותו לטובת מעורבות והתמקדות באם. הסיבות לכך רבות, בחלקן מודעות ובחלקן בלתי מודעות, וייתכן שמקורן בתפיסות הפרט, החברה

הסימפטום שבצטין פנו או הכניע שממוקמת לכאורה היילד תוצעיר הם ביטוי לדרמה ההורית שבה הוא משמש "שחקן" מסיבות שונות ובעיניים שונים יודו הרפאים של ההורה פעילה הן בתוקף נסיבות חיים משתנות והן בשל אפיונים הקשורים לילד המסוים כמפסחה מסיימת. מדובר ב"זר" המושלך לנפש היילד שמהווה מטרה ראשונית "וקלה" לכך.

הספרות מעניקה מקום נכבד ל"רוחות הרפאים" בעולמה של האם ולמשמעותן הגורלית להתפתחות ילדה, כמו גם למשאביה הרגשיים לחת המיכה מתאימה בצמתים התפתחותיים שלו. במצב תקין יכול האב, מעבר לתפקידי כחומך באם או כאובייקט גברי בדרמה האדיפלית, להיות מקור ותמיכה לילד המתמודד עם חוויות פרידה ואובדן הכרוכים בהתפתחותו. עיבוד אובדן אינו רק עיסוק בעצב אלא גם ביכולת לשאת תחושת אמהותלנציה, שמקורה ביצירה והכרה שלאובייקט שעליו מוותרים חיים משלו וקשרים עם אחרים (Barrows & Barrows, 2002). אם לא מתאפשרת הכלה של רגשות אלה ועיבודם, הם לא יוכלו להיות מתוכללים (integrated) באישיות, שתרוקן ותצומצם. היעדר סובלנות לאובדן יכול להוביל להיעדר סובלנות לחיים, וכך אובדן שאינו מעובד ברקע של האב עלול להיות גורם משמעותי ביותר בתמונה הקלינית של ילדו (Walters, 1997).

בצומת ההתפתחותי של מעבר לאבהות נאלץ האב לבוא במשא ומתן חוזר עם אובדנים בנפשו, הן בשל "אובדן" זוחו הקודמת מול המשימה ההורית החדשה (Palacio-Espasa, 2004) והן בשל "אובדן" אשתו, ההופכת לאם לחינוך שגולד. כשם שאובדן זוחתה של האם, כפי שגיסת זאת דניאל סטרן (Stern, 1995), מביץ אותה להתכווץ לחרדות הפרמיטיביות של תינוקה, כך חוויית האובדן של האב מכינה אותו לסייע לילדו להתמודד עם אובדן היחסים האקסוקלטיביים עם האם, האובייקט הפרימרי, בהכירי ברווחים הכרוכים בחוויה זו עם רכישתם של יחסים חדשים. אובדנים לא מוצרכים בנפשו של אב מונעים ממנו לסייע לילדו בתחושות אלה (Palacio-Espasa, 2004). הוא יתקשה להיות שותף עמיד ב"עבודת האבל" הילדית ולשמש משאב רגשי למשימה זו. כך הוא עלול שלא להכיר בכייעוריות אצל

כולל בתוכו עבודת אבל על אובדן חייחמים של השלב הקודם. חוויית של גמילה, נפרדות מההורים, המפגש עם חמציאות החינוכית וריעת חוזה חוהרי משמען יתור על יחסים אולטפסיליים מולדילים (Barrows & Barrows, 2002). במצבים של אבל הורי שאינם מעובד זוחתה הילד את העיסוק של ההורה כאובייקט פנימי "מת" ואת קשריו להכיל את כל טוחת רגשותיו, כולל עבודה האבל ההתפתחותית. כאשר המכל ההורי גרדש או סחום בצללים ורוחות רפאים מתרחש כשל בתהליך ההכלה. בהיעדר הכלה והתמרה של תכנים רגשיים אלה יספח היילד לנפשו באופן פנטזמטי את סכלם של הוריו כפיסות מפוררות פרגמנטריות, וככך נכנס למערך הטרואומטי שלהם (גמפל, 2010). כוחות החיים של הילד, האהבה, התזדקקות, הסקרנות והדחפויות שלו נהדפסים, כמו גם חוקפנות ואמביוולנציה החינוכית בתהליכי פרידה וצמיחה נפשית.

לדברי קייט בארוז (Barrows, 2000), ילד כזה נידון לחיות את הדרמה הפנימית של הוריו ולא את חיי שלו. נפשו מוטלת לא על "צלו של אובייקט" אלא על הצל שבתוך האובייקט עצמו הוא מזדהה. זו דינמיקה של טראומה שאינה מדוברת או סודרת משפתחיים ההופכים לרוחות רפאים דמתכנות אצל מישהו מאנשי המשפחה (אהרוני, 2005).

את ההשלכה הכיידורית של חוויה טראומטית לא מעובדת הגיירה יילנדה גמפל כ"העברה ודיאקטיביות", בהתייחסה לטראומת השואה ולטראומות לחימה ואלמות שלטונית. זהו ניסיון להמשיג תופעה לא מודעת ובלתי צפויה, המושאל מהשפעה של קרינה ממשיה וכך מייצג את תדירות של יסודות אלמים והרטינים לתוך הקיום האנושי, יסודות של מציאות חיצונית שהטובייקט עומד מולם חסר הגנה. לדבריה, יש ביכולתם של עקבות "דיאקטיביות" אלה לעבור מן הורו הראשון, הדרור שחווה את הטרואומה הממשית, לדרור השני, שחווה אותה באופן פנטזמטי, ואחריו לדרור השלישי. העברה זו תהיה כרוכה, בהכרח, במחיר נפשי. האבל הדרתי או המעוכב של החוויה לא מאפשר לו לגונן על ילדו המתמודד באופן נורמטיבי עם חרדות נטישה ומוות בהתאם לגילו (גמפל, 2010).

הספרות הדנה בעבודה שיפולית עם ילדים צעירים וחוזרים (Palladio, 2006; Emanuel, 1993; Waillon, 2004; Espasa, 2004) מצביעה על זמניותם של הולמרי נפש לא מודעים בעולמו של הילד, המוציאים במסווה את המאמצות המשתק והן בהפעלות חוזרות ונשנות.

"כל הילדים מתכוננים באישיות הוריהם וחוקרים אותה, הם מנסים ליצור קשר על ידי יצירת מגע עם העולם הפנימי של החודר... ליחידות למרכז העצמיות שלו, לחקור אותו מכפנים ולגלות את האובייקטים המוכללים בתוכו, ואז גם לפתח פירושים סבירים בהתאם למשאבים שלהם לרגשות ולחנהלה של החודרים כלפיהם" (ארון, המפגש, 2013).

סביר להניח שפירושים אלה, אידיוסינקרטניים ככל שיהיו, ימצאו את ביטויים בפעילות הילד, במשחק או במימפטים.

אולם כאשר עולמו של החורה חסום בצללים, או בחוויות גולמיות מעוררות אימה שאינן מעובדות, אנו עדים למצבים שבהם הילד הצעיר, בלמה לא מודעת, חוזר ומנכר מול "החסימה" בנפשו של החורה, בפעולה או במשחק, דרמה בחיי הנפש שלו שהיא כבואה של תכנים רגשיים שהחורה אינו מסוגל לדעת או לחשוב.

הטיפול הדיאדי מפגיש בין עולמו של החורה לעולמו של הילד "כאן ועכשיו" בנוכחות המטפל כשלישי (בן-אהרן ועמיתות, 2009). על אף ש"המטופל המזוהה" הוא הילד והחורה מצטרף כשותף פעיל בעשייה הטיפולית, הניסיון מלמד שיש בהוויה "חודרת" זו כדי להציע לחורה התמנות לעבודה רגשית על עולמו הפנימי, הטעון והפגוע.

בטיפול נחשף האב לפעילותו ולמשחקו של הילד הצעיר, שנותן דרוו לחופני נפשו, ואנו מזמינים אותו להתבונן ולחשוב אימנו על תכנים אלה ומשמעותם עבור ילדו. ולא נדירים המצבים בטיפול שבהם האב מוזמן להתבונן בכל אלה גם ככבואה ילדית של עולמו שלו, או כלשונו של ארון: "פירושים" שהילד מעניק לעולמו של החורה והתנהלותו כלפיו תפנים אלה יכולים לעורר לדאגה את מה שאין ביכולתו של החורה לבטא. מפגש עם חומרים רגסיביים יכול להיות עבור חלק מהאבות טרגי להצפה של חוויות וחסימות מפאייבים מעמלים, שאותם הם מנסים לשכוח

ילדו שמזיכתו החערבות קלניות (Barrows & Compas, 1992; Barrows & Compas, 2002).

חוגג החורי — במקביל לחשיבות שיש באיתור מיקום ה"רוח" ועיבודו של חוויית האובדן שנוחרת גולמית בעולמו של החורה, קיימת משמעות רבה להיכרות קרובה עם חוגג חוזרי ודיסטים ביניהם כמצע התפתחותי מכריע (Britton, 1989; Barrows, 2004). לעתים יש ביכולתו של הורה אחד להתמודד עם ה"רוח" שמביא עמו החורה השני ולמתן את השפעתה השלילית. אולם כמצבים של בעייתיות ביחסי החודרים ייתכנו העצמה של הקשיים ו"התבצרות" של כל הורה בעמדה שעלולה לכלום את היכולת לחשוב ולתמודד עם תכנים וקונפליקטים מול הילד. זוג המקיים מערכת יחסים טעונה ושלילית יכול ליצור בילד תחושה כרוכה של כוח, לאשר את הפנטזיה האוטונומטית שלו כמי שבכוחו לפצל את חוגג, ובהמשך, "לנצח" הורה אחד בניכוס החורה השני לעצמו. האופן שבו חוגג מופנם בחוויית הילד משפיע באופן מכריע על התפתחותו (Barrows, 1997, 2004; Britton, 1989).

בין שני עולמות: הטיפול הדיאדי כצורה לעולמו של האב

על מנת לבלום את החינמיקה הבינ-דורית בעלת האיכויות "הורדיאקטיביות" יש חשיבות רבה להתערבות שיפולית שבה יהיה ניתן לסייע להורים לחוות את "הגוף הרו" (Barrows, 2004) שהושלך ולהטמיע אותו בתוכם, לפני שישתכן בנפש הילד ויגבה את מחיריו (גמפל, 2010). העבודה הטיפולית, בנוכחות הילד או בהיעדרו, תסייע לעקוב אחרי מקורותיה של "הרוח" בעברו של החורה ובהוויה, ותוביל למודעות שתאפשר עיבוד והטמעה בחיי הנפש של מה שנוחר גולמי ומאיים. כלשונה של פרייברג ועמיתות (Faberberg et al., 1975), הטמעה זו משמעה ליצור נרטיב קוהרנטי בעולמו של החורה לגבי חוויותיו שלו, או בהמשגה של פונגי ועמיתות, לפתח יכולת לרפקלציה עצמית ומנטליזציה (Fonagy et al., 1993).

"הכלת החזויות ההשלכות של הזולת דומה שהיא מגדירות חיים: הוא מתמקפל, מרגיש את האבל כמהות החוויה שלי — זה לא עניין למחשבה, בשום פנים לא: זה עניין של חיים" (כולס, "הידוע שלא נחשב", עמ' 291). אמיר מתייחסת בספרה הדן בערות טראומטית (אמיר, 2018) לפונקציית "הערד הפנימי" וטוענת כי אדם יכול להכיר את סיפורו רק כשהוא מספר אותו לעצמו או לנמען (dieu) הפנימי שלו. מאחר שטראומה היא פגיעה מהותית באחד החיצוני והפנימי, כלומר בנמען של יחסים דיאלוגיים באשר הם, נעדרת בחווייתו של הפרט דיאדה אמפיתת בייצוג הפנימי של העולם ומותירה אותו ללא נמען לפנות אליו, לא מחוצה לו ולא בתוכו. פונקציית "הערד הפנימי" (אמיר, 2013) היא המאפשרת את התנועה בין הגוף החוה לביין הגוף המתבונן, הרפלקטיבי. תנועה מדומיינת בין עמדת הקורבן לעמדת הערד יוצרת מרחב פנימי דינמי בין שדה המתיחסות אחד לאחר בלי לאבד בתוכו את החוויה עצמה. זהו מצב של להיות בתוך החוויה לצד ההמשגה והיכולת להקשר אותה החוצה, וכך להחזיק בזמנית שתי עמדות או שני שדות המתיחסות (ביין, 1978).

בטיפול אנו פוגשים את הילד אשר מתוך התשוקה לרעה את החורה ולחפור את עולמו (אדון, 2013), ומתוך זמינותם של חומרי נפש לא מודעים המוציאים ביטוי במשחקו, נתן ביטוי לחווייתו של האב וכך מאפשר את המתנה בין הגוף הראשון החוה לביין הגוף השלישי הרפלקטיבי. במשחקו הוא יצר באופן מטפורי מרחב חווייתי, שדה המתיחסות שניתן להתבונן בו ולהשורב אותו.

במערך הטעון הזה המטפלת היא המאפשרת החזקה בזמנית של שני השדות — שני מצבי צבירה נפשיים — כמצע למה שיסייע בהמשך לעדות ולחשיבה. מול אילמותו של האב ופעילותו של הילד, המטפלת מעניקה שפה לסיפור שלא סופר ומכוננת את השפה במקום שבו קרסה, וכך מתקפת את החוויה לאירוע אמיתי של עדות עבור השיניים.

יחסים הנרקמים בין האב למטפלת שיש בהם החזקה בטוחה, עמידות ומינות מאפשרים לפרשנות להיות נושאת משמעות חווייתית של עדות עבור ההורה והילד וליצור מעין פשר לסיפור שלא סופר.

ולחזיק מביי המשפחה. במקביל ייתכן שפפם מבקשת שנוכל להיות עדים מתפקים וכך ליצור עמם שותפות לעבודה. הובנה מחדש של המאיים ודלא מעוכר לקראת הכרח, פשוט ומשמשות. כך, גם הסימפטומים הגלויים של הילדים יכולים להיות ביטוי לא מודיע של משאלתו של ההורה להנכיח ולהח מילים למה ש"רוקן את נפשו".

איך מדובר בתכנים המתחזרים מייצית בתחילת התהליך אלא כאלה המסתמנים כ"חירוניים" עם התחזקות הקשר הטיפולי בין החורה למטפל וכחוצר של המפגש האינטימי עם הילד ועולמו (אלוארד, 2002). לעתים יש במפגשים אלה פריצת דרך מרגשת והזדמנות שתוביל בהמשך לעבודה עם האב, כפי שיעידו המקרים שחזארד (לא נריר לפגוש גם אב ש"ארוד" במגונה הרמטית שאינה מאפשרת גישה ועיבוד, והמפגש עם ילד הצעיר לא מגיע תהליכים נפשיים אלה).

כמצבים טעונים אלה נכחותו של צד שלישי, המטפלת, מקבלת משנה חשיבות. יכולתה להכיל את ההזדהויות ההשלכות ונכונותה להיות בעמדת רברי רגישת במפגש עם חומרי נפש טעונים, בערוצי ביטוי שונים אצל כל אחד מהתושפים, מאפשרות את זיהוי מקורותיה של הדומה, שמפעל הילד במשחקו או בתוכי פעילותו, בטולמו של האב. עמדה זו היא המאפשרת למטפלת לגשר בין האילמות של האב לביין הביטוי הפעלתני או המטפורי של הילד לעולמו של זה; בין מה שהתרחש "שם ואי", כאירוע מנותק וחיצוני, לבין נגזרותיה של החוויה במשחק או בפעולה. מבלי רעה משמש הילד כנושא עדות למאורע אלים אשר בלתי אפשרי לדעת אותו ועל כך הוא שב ותובע את נוכחותו בחזרה כפייחת המנסה לכסות על הריק של האיורע שלא נחוזה. בחדר נוכחים שניים ש"לא יודעים" ומטפלת המזדהה הזדמנות לרעה ומשכילה ברגשותה להיות עם הדיאדה בדיאלוג המתקיים ביניהם באופן כה יחודי.

אולם "רוחותיו" של האב החלו לפקוד גם את שנתה של עופרה הקטנה, לגבות ממנה מזרח התפתחותי: בחודשים האחרונים עופרה סובלת מהדרות רבות הקשורות למוות, אך בעיקר היא פוחדת ללכת לצבא ולמלחמת. במהלך היום היא משתפת את הוריה ואת הגננת בפחדים אלה ובלילות היא מתעוררת בבהלה מסיזימס קשים, כאם למיטת הוריה, ונרגעת בקרבתה. זו הייתה סיבת הפגייה של הוריה. עופרה מתוארת על ידי הוריה והצוות החינוכי כילדה פעלתנית, חיונית, לעתים חסרת רסן ונבולות ונצרים קשיים בהתמודדות מוליה. עם זאת, הלילות מתוארים כעמוסי פחדים וחודות מועת. ה"ארוחה" של הילדה החלו בתקופה האחרונה וניתן ישע ואימה כלילה. קשייה של עופרה בלילות החלו בתקופה האחרונה וניתן לשער שהכניסה למחוזות התפתחותיים אדיפליים, המשא ומתן עם "עברות האב" המתבקשת בתקופה זו, העצימה את חודותיה סביב העיסוק במוות שלה ושל הוריה. עם זאת, התכנים שהעסיקו את חיי הנפש המיוסרים של הילדה חריגים בכך שאינם תואמי מגדר, אינם מוצאים ביטוי בריכות עם האם האדיפליית ו"דומן" עם האב, אלא קשורים לחילול, מלחמה ומוות, וכפך מההדרים הזדהות עם עולמו הטראומטי של האב.

עופרה החלה בטיפול דיאדי שכך נטלו האם והאב חלק פעיל ושוטף. הייתה זו עופרה שהכניסה, די מהר, באמצעות משחק את הדרמה המרכזית והלא מדוברת של חיי הבית, הרבה לפני שהוריה היו מוכנים לחיות עדים לעולמה — עולמם, שנפרש במשחק. בנוכחות כל אחד מהוריה היא חרבה לשחק בכוחות יניק הנתרות חסרות אונים כשאחד מהוריה מות. דמויות הוריים הומתו והוחיו במשחקיה, ועיקר עיסוקה היה בזמנתו של האב המת במלחמה.

פך, למשל, באחת הפגישות עופרה מספרת על משפחה שיש בה רק אם ושני תינוקות, כן וכן, כי האב נהרג בצבא. האם מצרפת למשחק כובה בהמות האב ומציעה: "אולי הוא הלך לעבודה? אולי הוא נסע לדרך לארץ?" עופרה משליכה בתגובה את כובת האב ואומרת: "מה את לא מבינה? ככה זה, הוא הלך למלחמה ומת שם. עפשו און ליהם אבא ופינו להם ככה". עופרה ממחרת לבנות למשפחה מישהו מולך מקובלים, ומסכימה היא מופת

פועליותה פמין מחולה בחרדה רבה, וכסבל רב, יוצאים אפוא הילדים בעקבות חזון האבול של הוריהם, כדי להשיכם כאן ועכשיו כאנשים חיים ופועלים מילאחי (גמסיל, ההורים שחיים דרכי, 2010).

בסיון חובותי פמין בשני מקרים שימחישו כיצד המפגש בחדר בין האב והמנעו לילד מאפשר ייאוג המתקיים בתנועה מתמדת בין עולמם של השניים, המתקבר בין שאן ועכשירי" בחדר ל"שם ואז" במקום אחר, בין מציאות טלמית למציאות חיצונית, בין המופנם לממשי, בין הנעדר לנוכח, ייאולא שווייה מנע לעיבוד תכנים מעולמו של הילד ומעולמו של האב, לקראת הפגות יודעת ויצירת מרחב נפשי עבור ומחיה עבור השניים.

בעקבות חזון האבוב של האב

"עכשיו הוא כבר לא אבא מת, עכשיו הוא אבא חי"

כבר עשרים שנה, מאז המאורב הקשה הזה, עידן, אביה של עופרה בת הארבע, מתקשה לישון. בלילות הוא רדוף ברוחות של אשמה כבדה ורדופנית.

עידן, לוחם ביחידה מוכתרת, בילה בחברת שניים מחבריו הקרובים ערב יציאה לפעילות שגרתית בשטח אויב. השניים, בהומור חיילי אופייני, ביקשו ממנו לשמור עליהם במהלך הפעילות ועידן הכטיח נאמנה שכן יעשה. הפעילות הסתיימה במוחם של השניים, ההבטחה לא קיימה. הרגע הנוראי הזה שבו מצאו חבריו את מותם חוזר כמעט מדי לילה בביעותים מאז ועד היום. הפיצול בנפשו בין הזיכרון לשכחה, בין הניחון לכאב הנפשי, מתבטא בפיצול בין יום ללילה המאפשר לו להמשיך להתקיים נפשית, אך באופן הישרדותי ומאמצים. ברוב שנות היום עידן מתפקד היטב בעבודתו, אך הלילות אינם מהמים. שם מתחוללת הדרמה במליון עצמטה, שוב חודים הקלות והמלאות, שוב הוא מנסה להציל את חבריו אך כושל ומתקף עצמו באותה אשמה גיעול שלא נחתמת לו מנחת פטר שנים. עידן אינו חולק את רגשותיו עם איש מוחו ליהשאר בפרדידונו.

רפואי הגנה פרימיטיביים בעלי גווין אומולופולטוניזי. המונגוונים אלו הם מטגש עם מציאות חיצונית ועם מציאות פנימית. משחקי מאייר, אל כך שעולם הפנטזיה שלה מכיל גם "יסודות רדיקאליים" מולקולר של אביה ונאפש בצבעי האובדן והאבל הלא מעובד שלו. חתמונה תקלנית, פניו שמתבהרה בפתלת הטיפול, מעידה על כך שהוריה של עושרי מתמשקים לספק לבתם את השותפות המתאימה לצרכיה ההתפתחותיים, ופדגוגי קייט בארו (Barrows, 2000), היא אינה יכולה להסתייע בהם פרי לעבר את עבודת האבל ההתפתחותית שלה. עופרי נקקת לאם שתוכל לשהוד את היליכות עופרי נקקת גם לאם שיאפשר את המסע מחיק האם לעברו כגבר, יאשר את היליכות עם האם וימתן את האמביוולנציה כלפיה — אב ליכירינלי שיוכל להדהד את נשיותה המבצעת ממקום פאלי, הנענה להזוירה ומעניק הפצה ופשו להפחיתוה. בודמונית עופרי זקוקה לזוג הורי מאוחד שיוכל לתת מענה למשימה האופולטית של יריעה ומפגש עם המציאות הנמצאת מעבר לשליטה האומניפוטנטית (Barrows, 2004). אולם התמונה בחור העידה שאמה של עופרי אינה שורדת את הוקפונתה, ממחרת לרצונה ומתקוממת בעמדה לרית חסרת אוניס מולתה, גם אביה, השרוי ביגונת, ובהל משועממת, ומתקשה להפיר בחזויתה היצירת ולחיענות להזוירה כלפיו. כמצב זה, שבו האם אינה עמידה מול החזויה הדפסית של בתה, והאב לא יכול למתן את האמביוולנציה והיריבות עם האם ולעודד את עופרי לצאת במסעה אליו, עופרי נותרת לכודה בתחושת רוע מציפה וכלתי משוכדת, המעצמת את עולם הפנטזיה שלה לממדים בלתי אפשריים ומובילה לפחד מוות ולמוננה לא יעילה. ובהמשך יתבהר עד כמה עמדת הזוג לא עמידה ולא מאוחדת ויה על מנת לסייע לבתם במשימתה ההתפתחותית (Barrows, 2004).

כפיגשת ההורים הראשונה שבה נידון העיסוק העצום של עופרי במוות, מצפא וכמלחמות החברה אי יכולתם של ההורים לייחס לכך משמעות. הם דבקו בסיבות קונקרטיות פשוטות שיפיה לא מבוקשת לתוכנית אקטואליה ופיקורים שנתיים בחלקה הצבאית במקום ממוריהם (זו גם הייתה הפעם

דומה שתגן על המשפחה, ואז היא עושפת את האם והתנוקת בשמירות. לרגעים המשחק נקלע לחזרתיות ולצמצום סביב ההגנה על המשפחה שנותנה ללא אב. אולם אז, להדהמת האם, עופרי עוצרת את העיסוק בשמירות ואומרת: "ועשכיו מגיע נחש אל המשפחה הזאת". היא מנישה למטפלת את הנחש, כמו "מפקידה" אצלה את האסון המתקרב (ואולי בכך מקילה על תחושת חזרה המציפה). כאשר המטפלת — בתוקף "מפקידה" במשחק — מתקרכת בדמות הנחש אל הכית המבוצר, נראה לרגע כי התפר העדין בין המציאות הפנימית לחיצונית עומד להיפרם. עופרי נבהלת, אוספת לחיקה במחזורה את האם והתנוקת ומכניסה אותם מחמת לחולצחה כדי להסתרים, ואז חוטפת מיד המטפלת את הנחש ומשליכה אותו. הסצנה חוזרת על עצמה מספר פעמים כשעופרי נוטלת באופן ממשי את תפקיד המציל הכול יכול. בהדרגה חוזרה מתמנת ועופרי מכריזה שהנחש נבהל ולא יחזור יותר, ורק אז היא שולפת את הבוכות מחולצתה, משיבה אותן למישה המוגנת, ואומרת בהתרגשות: "זוהנה האבא שלהם! הוא חזר מהמלחמה, עכשיו הם לא מפחדים וכיף להם ביחד, עכשיו הוא כבר לא אבא מת, עכשיו הוא אבא חי".

עופרי מכבאת במשחק את צרכיה ההתפתחותיים תואמו הגיל שצברעים באבל הלא מעובד הנוכח בפשו של אביה, וכדמונית היא גם "פוסעת" בעקבות "הזמן האבוד" שלו במטרה להשיכו לחיים ולהשיכו אליה כאב בנוסף לחרדת המוות המאפיינת קונפליקט אריפלי חברו לנפשה של עופרי "ירחותו" של אביה, רוחות חברי המתים, שמהם לא נפרד מעולם, עבודת אב שללא עובדה ונותרה כ"גוף זר" בנפשו. אך זוהי גם רוחו שלו, משום שבלילה שבו איבד את חבריו הומתו גם חלקים שלמים בנפשו, מאשמה, צער וכושה. עופרי הממנחה במשחק את דמות האב במלחמה ומשיבה אותו אליה, מבקשת לעורר מחדש את אותם חלקים נעדרים בנפשו של אביה כדי להחיותו ולהציל, וכך להציל גם את עצמה.

תכניו של המשחק רדידותי ההורים על התפרציות ועם של עופרי, מריבות תכופות והתנהגות עריצה כלפיהם, מעידים על עולם פנימי הטוען בחזויה רודפנית של רוע, אשמה וחרדת מוות. מול רגשות אלה עופרי מגייסת

יפכה זה אצלנו. ככה זה גם היה בבית שלי. גם אבא שלי משולם לא סיפור על הדיכונות שלו, ואני חושבת שזה הכי נכון".

בשלב זה של החילת הטיפול, יחסי ההעברה של האם כלפי המשפחה אופיינו בחשדנות, ריחוק וחרדה. תחושות מקבילות של העברה נגדית התעוררו כתגובה גם בעולמה של המשפחה והמחישו בכך את האופן שבו הוזג ההור טעון בקשר הרמטי של שתיקה שהיא עבורם מנגנה קיומית — לא לגעת ב"דורות" השואומה המשנית" של נטע, שאולי גם נגזרת מאבל לא מעובר של ילדה שאיבדה דוד במלחמה, כמו גם גידושי הוריה בלדומה — כפי שהתבהר בהמשך — הטעינו את השתיקה שהוזג גור על עצמו מזה שנים. תגובתה הרגשית של המשפחה בהעברה נגדית חידדה את חשיבותם של יחסים בטוחים בינה לבין האם כמצע למפגש עם חכמים גולמיים בעולמה של האם שעוברים וכול לסייע לעופרי, כבוא הזמן, להשתחרר מ"הרות" שהשתכנה בנפשה באמצעות ציבור האבל בעולמו של אבי.

הזיכרון עם החורים והתנהלותם בטיפול חידדו את האופן שבו האב מופנם, בעולמה של עופרי, הושפע מעמדוה של אמא כלפי. הספרות מייחסת משמעות רבה לייצוגיה של האם את האב והאופן שבו היא מתווכת את נוכחותו וקיומו עבור ילדיה (Chiland, 1982; אונגן, 1989). במצבים שבהם הייצוג האבהי בנפשה של האם מעוות או חסר, יש חשיבות רבה למפגש ממשי עם האב כדי לאפשר לילד לייצג אותו בנפשו, במובחן מהייצוג המוגש לו בחיזוכה של האם. זה מהלך המחייב את האב להתמודדות עמידה עם ההשלכות האמהיות המוטלות לעברו. אב חלש והדוף ורותו יהקשה למחן את ההשלכות הללו, ולכן האופן שבו יפנם בנפשו של הילד כאחר, לשלישי, יהיה תשוף לעיוותי האם. כך, הילד עלול לייצג את אביו כמודר, נערר ומחלש, בהתאם לייצוגו בעולמה של האם — גרסה שאינה מאפשרת המשך התפתחות וגדילה.

הטיפול הדיאדי "כופה" על הילד מפגש בין האב הממשי לדמות האב המופנם, בנסיגות המחזוריות, המתוכנת והמפרשת של המשפחה כשלישי כחוד. כך נחתם לילד חזונו המפתח והייתי, מתוך השהות עם האב

הראשונה שבה נדרשו החורים לחשוב על משמעות החשיפה החוזרת ונשנית של עופרי למראות אלה).

בפגישה השנייה צמם, ורק מתגובה לשאלות ישירות שנגעו באובדנים שלהם, סיפרה האם על דוד, אחי אפייה, שנהוג במלחמה בהייתה ילדה, ועידו חוסף בשקט, "ואני איבדתי במלחמה חברים טובים". זה היה הרגע שבו נחשף לראשונה סיפורו לפורטיו, ודוי תחושת אשמה קשה ובושה מציפה על כך שלא היה "מספיק גבר", בניסוחו, באותם רגעים. המשפחה העירה כי "נראה שמאז, כבר עשרים שנה, אתה מעניש את עצמך. לדחות ללא אשמה זה אולי כמו לשכוח אותם, להמית אותם בשנית, לכן אסור לך לחיות, אסור לך שוב לשמות". עידו ענה "זה באמת לא מגיע לי, זה באמת אסור". השיחה נסכה על העונש הכבד שהוא משלם בנפשו, ללא קשר ממשי לאירוע עצמו, ללא אפשרות לקבל מחילה, כאילו נגזר גם עליו למות באותו הלילה. "אולי עכשיו", הציעה המשפחה, "עופרי באהבה אליך מבקשת ממך לחזור לחיים, לסלות לעצמך, כדי שתוכל גם היא להמשיך להתפתח ולחיות". עידו אמר "עכשיו אני נזכר שלפני שביעי היא קמה כבוקר ואמרה לי שהיא חלמה שהלכתי למיילואים ונהרגתי במלחמה, ואני מת. היא שמחה לראות שאני בעצם חי, אבל אותי החלום הזה עשה עצוב". על כך השיבה המשפחה: "מעניין לחשוב מה קרה לשמחה של עופרי כשראתה את העצב שלך. אולי החלום שלה, שהיה רק חלום, הפך פתאום לממשי".

תגובות של עידו לחשוף במפגש את המצבי על עולמו והעמדה "המקשיבה לכיזי" היו נקודת המפנה ביכולתו "להקשיב לכיזיה" של עופרי, ובכך לחבר לראשונה בין הטראומה והאבל שלו לבין חרדותיה שלא מוצאות פשר והקלה. עידו היה נכון לחזור, למרות הכאב, למחוזות שלא עוברו מעולם; למרבה ההפתעה, הייתה זו נטע, האם, שהגיבה בחרדה ובכעס ובקשה לעצור את דבריו ולחזור להתמקד בעופרי. הרצון לדעת וללא לדעת, לזכור וללא לזכור, הוחזק כנראה באופן מפורץ בין שניהם. לכאורה נגזרה עמדתה מרצון לשמור על עידו מפני כאב הזיכרון, אולם התבהר בהמשך שגם לאם, בעולמה, היו אובדנים לא מעובדים הנוכחים כ"אובייקטים זרים" בחיי הנפש שלה. היא ביקשה שלא לדבר על העבר;

עופרי ואמא — הכניסה לטיפול הייתה טעונה באמביוולנציה גלויה מצדה של האם. במהלך הפגישות הראשונות עם עופרי היא הייתה מזרחית ומסויגת, נמנעת מלשחק, נטתה לרוקן ממשמשעות רגשית תכנים שעל בחרו. עופרי הייתה זו שהובילה את החליף וסימנה את הדרך להחליף מהתקיעות, הן באמצעות משחקיה העשירים והן בדרך ההתפתחותי החזק שלה שזיהה את המטפלת כשותפה מאפשרת (Dugmore, 2013; קפלן, 2018).

הרגומה הבאה מהארט משחק אופייני במפגשים הראשונים עם האם. עופרי בחרה לשחק עם האם והמטפלת כמשפחה שיש בה אמא ושתי בנות: לאם ניתן תפקיד "הילדה הטובה" ואילו המטפלת קיבלה את תפקיד "הילדה הרעה", ועופרי הייתה אמן של השחיתים. מתוך צייתנות אופיינית נענתה האם לתפקיד שהוטל עליה. וכך המבנה המשולש של הטיפול הריארי אפשר את השחזור של הפיצול ממקום בטוח, כש"הרע" מופקר אצל שליש מרוחק, ואולי עמיד יותר וחשוב פחות. העיסוק בלדה הרעה נכח כטיפול במשך שבועות ארוכים. עופרי הייתה מקרבת את דמותה של הילדה הטובה (אמא) אליה ומזמינה אותה לפעילויות מהנות שונות, ובמקביל, חוזרת ומגורשת את דמות הילדה הרעה (המטפלת). את עמדתה המפרשת של המטפלת — כילדה הרעה — ניתן לתמצת כך: "כביחיה צריכים להרחיק ולסלק ילדים רעים, כאלה שחולמים חלומות רעים וחושבים מחשבות רעות. אם אני נשארת אני רק הורסת ומקלקלת ולכן פפר לא יהיה יותר כותף... הלואי שאפשר היה להיות איתי גם כשאני רעה". עם הזמן, במקביל לעשייה המשחקית ולפרשנות, הלכה ונתגבשה פיץ עופרי למטפלת חוויה של שותפות משחקית מהנה כשאמא, בדרכה השקטה, נוכחת ומאשרת את התנהלותה של בתה. באחת הפגישות, תוך פרי צחוק של כל השלוש הנוגע להתפתחות כלשהי בעליליה, העירה האם: "נראה לי שעופרי ואני עשינו לך את היום"... היה לי כך קשה להתחבר ללמה שקורה כאן. את לא מבינה כמה זה חריש לי, זה כל כך לא אני...". זה חליף אחד מרגעי המפגש המרגשים שליוו את הטיפול (Stem, 1998; קפלן, 2010). האם נחוצותה לראשונה פשוטפת קרובה, משהקת ונהנית, אולי

והעשייה המשותפת, המשחק והתערבות המטפלת, לבנות ייצוגים ריאליים מיטיבים של האב ללא תיווך האם (קפלן, 2010). ייחודו של המודל הוא גם בכך שבמקביל למפגש בין האב לילד מתחולש לסיווגין גם מפגש דיאדי עם האם ועם דיאדת ההורים.

במקרים רבים עבודה רציפה עם זוג החורים הופכת להיות משמעותית ביותר, בעיקר במצבים שבהם משמורים החורים מערד מפוצל ולא עמיד ומתקשים למתן את השפעת ה"רוחות" השוכנות בנפשו של כל אחד מהם, וכך אינם יכולים להתמודד ולחשוב הדדית במצבי משבר (Fonagy et al., 1993; Barrows, 2004).

החוויה הלא כתוב שנוכרת בין נטע לעידו שמר על פיצול מתמשך בתפקידיהם ההגנתיים השונים: עידו משמר את תפקיד הקרובן, חסר האונים, ונטע משמורת את תפקיד שומרת נפשו, החזקה והכול יכולה. תפקידים מוכתבים אלה יכולים לספר על האופן שבו עופרי הפגימה את אביה, כחלש, קורבן ועידר. גם יחסי ההעברה של האם כלפי המטפלת במערך הריארי כשליש מרוחק ומודר, יכולים להאיר את גרסת האב המופנם בעולמה, שעיצבה את יחסיה עם עידו ושהוגשה לעופרי דרך "מסנניה" שלה (Dugmore, 2013). זה מצב שבו האב הממשי לא מצליח בשל אבולו הלא משובד, למתן את ההשלכות האמהיות ולתפוס את מקומו כ"שלישי" מוכחן ועמיד לדיאדה, כאב וכבן זוגה של האם. כדי לחלץ את עופרי מהתפקיד שהיא ממלאת ברומה המשפחתית עליה לקבל את "ברכת הדרך" של אמא לצאת ולפגוש את אביה הממשי, וכך-זמנית היא גם נזקקת לאב שיוכל להמקם מולה כאובייקט אבהי ממשי מעבר להשלכות האם. הטיפול הדיאדי כמרחב טיפולי המכיל את כל שלוש הדיאדות והמאופייין בתחוקה, ביטחון ומשחקיות, מאפשר את אותו חיבור מחדש בנפשה של עופרי ושל חוויה בין המופנם לממשי ובין הנערד לנוכח.

המהלך הטיפולי הדיאדי יתואר בקצרה ויתמקד בערך המוסף של כל דיאדה לעבודת האבל ההתפתחותית של עופרי על רקע עבודת האבל הסמויה של האם והגלויה של האב.

ההתפתחותית שמולה היא ניצבת? כיצד הטיפול הדינמי נשול? לטפן מענה לסוגיה רגשית זו?

עופרי ואבא — כמובחן מהמפגשים הדינמיים עם האם, שבהם נתנה עופרי ביטוי אותנטי לעולמה באמצעות המשחק, המפגשים עם האב בתחילת התהליך היו עמוסים בניגודי דחפיות ותוקפנות רכי-עוצמה כלפיו. היא פנתה אליו בטון תובעני המלווה לעתים קרובות בביטויים פזיים פזיים וכעריצות פוגענית. אולי הייתה זו דרכה להתמודד עם תחושותיה של ילדה אדיפלית מול חולשתו של האב, מאגנה מול מינייתה של ילדה צעירה המתקמת בעמדה של פעוטה כול יכולה. בשלב זה של הטיפול נותר עידו בתוך החולשה והדיכאון, חסר אונים ומבוהל. התגברות הגביר את חרדתה של עופרי וגילן את חויית הפיצול שלה כרעה ותוקפנית מול אב מיטיב, רדוף וחלש.

מפגשים אלה התנהלו במספר ערוצים. הגלוי שבהם והשכיח התנהל על רקע הפעילות, המשחק והאינטראקציה שבין עופרי לאביה בתיווך פרישותה של המטפלת. ערוץ נוסף, סמוי אך משמעותי מאד, הלך והתפתח בין האב למטפלת, בין אישה לגבר כנוכחות ילדה, מזוכר כדיאלוג יחודי המתקיים ביניהם — מול עיניה המתבוננות של עופרי — שיש בו הזמנה לשותפות ולחשיבה תוך כדי העצמת מקומו הפאלי של אב שהוא גם גבר מנקודת מבטה של המטפלת, האישה, חוויה חזרת ונשנית זו סייעה לעופרי לזכור בהדרגה את "עמדת השלישי" מול זוג מבוגרים החושב אותה ויצר עמה מערך טריאנגולרי (קפלן, 2010). המפגש בין ייצוגי האב, המופנם בעולמה בחיזוקה של האם כמודד וכלשי, לכך האב הממשי, שתונך לה שוב ושוב באמצעות השותפות הייחודית בינו לבין המטפלת, אפשר לה לכנות מערך ייצוגים אחר של האב ויחסיה עמו, כמו גם את מיקומה כבת מולו. במקביל, גם האב, מתוך העברה חיוכית וכטוהה ההולכת ומתגבשת עם המטפלת והעצמתו כאב וכגבר, התבסס בעמדה כטוהה יותר ועמידה יותר מול בתו.

מכשיר השינוי חיו אותם ונציי מפגש עמוסי רגשות, שהתאפשר באמצעות המלך החווייתי והמשחקי במרחב הטיפולי הבטוח ופחות יחסי

חיותה כפול ומוריה עמדתה

כמו שחזרה להיות לרגעים הילדה השמחה. זה היה צומת שטימן את ניצני ההתפתחות כטיפול ובמצבה של עופרי, אך גם את ההתפתחות ביחסה של האם כלפי המטפלת. הדיכונת וההסתהגות של תחילת הטיפול פינו מקום לעמדה שיש בה יותר ביטחון ואמון.

המפגשים של אמא עם עופרי סיפקו חוויות משעותיות ביחסים ביניהן, שתלקן נותרו ללא פרשנות ואחרות עובדו חן במפגש הדינמי והן בעבודה השוטפת בריאדת ההורים. חוויות אלה הן שאפשרו לאם לפתח כלפי המטפלת העברה חיובית של "סבא טובה" (Stern, 1995; Dugmore, 2013). כך, גם הייצוג של "הילדה הרעה" החל לקבל משמעות לארקעולמה של עופרי אלא גם בעולמה של האם. הקשר הכטוה שנוצר עם המטפלת אפשר לנטע לחלק בהתגשות את זיכרונותיה וחוויותיה מילדותה ככלל ומגורושי הוריה בפריט, ולתאר את היסוד התפקודיים שמאפיין את הקשר איתם מאז ילדותה. היא סיפרה על ההזדהות שלה עם תפקיד הילדה הטובה והחזקה ועל החרדה שלה מלהיות רעה, תוקפנית או נזקקת. בהמשך היא תיארה את הקשר עם אביה, שהיה כאמור את שכול ונתפס בעיניה כדמות שיש להגן עליה. עיבודם של תכנים גולמיים אלה אפשר לנטע להבין כיצד ייצוגים כלתי מעובדים מחיי הנפש שלה מושללים ליחסיה עם עופרי וכאים לירי ביטוי גם ביחסיה עם עידו. תחושת היותה מזוכנת ובעלת ערך, חן כאדם והן כהורה, השפיעה על יכולתה להכיר כטייטיכיות של עופרי כישות נפרדת ומובחנת ממנה. באופן דומה גם עידו קיבל בעולמה מקום מובחן כ"שלישי", כמי שמתקיים מחוץ להשלכותיה. הביטחון המתחזק והאמון של האם בתהליך הטיפולי וכיחסה למטפלת אפשרו להרחיב את הדין גם ליחסי ההורים כזוג, משמעות חלוקת התפקודים ביניהם והאופן שבו עופרי חווה אותם. הניסיון לחרד את נקודת המבט של עופרי מול הזוג ואת תחושתה מול האב עורר אומנם מבוכה וחרדה אצל נטע ועידו, אך נחוה כבעל ערך רב עבור המפגש של עופרי עם אביה.

העבודה עם האם הייתה חלילה משמעותית ראשונה במסעה ההתפתחותי של הבת לקראת נפרדות ואדיפליות. האם לאחר "ברכת הדרך" של האם לעופרי יוכל עידו לשמש עבודה אויבטיק זמין ועמיד לקראת המשימה

היא רוצה לדעת אם גם אתה מפתח כמות, או שאולי אצט"ל יעזוב לזמן עליה מפני המשתכות הרעות שיש לה בלב ומדהכריזי שמשתפייזי אותה בעולם? האם גם אתה יכול להיות כבאי חזק או שרק היא לבד מול הסכנה?" עופרי משיבה מיידית ואומרת "הוא לא יכול. כולם פה מפתחים; כולם!" המטפלת משיבה שבודאי קשה ועצוב לה להרגיש ככה, ושדיא מבינה שהיא מבקשת ממה (מהמטפלת) לעזור לה ולאבא לפחד פחות ולהרגיש יותר בטוחים ביחד ובעולם.

הקשר בין סבלו של עידו לסבלה של עופרי החל להיות מדובר ומעובד גם במפגש הדיאלי ביניהם וגם במפגשי ההורים. לאחר כשישה חודשי טיפול, במקום בטוח בההליך ואמון במטפלת הציצה האם לעידו להיפגש עם המטפלת בנפרד. עידו קיבל את הצעתה והגיע לכך למפגשים. הוא חזר וסיפר בהם על שירותו הצבאי ועל אירועי אותו הלילה. הפעם ניתנה לו לדאשונה ההזדמנות לחבר בין רסיסי הזיכרונות לחוויה הנפשית המלווה אותם. החיבור עורר בו כפי והתרגשות גדולה. הכאב, המצנענים לחברים, הכובש והפגיעה בערכו הצמי ובמבוינתו מקבלים לדאשונה עיבוד במילים. פגישות אלו התקיימו בסמוך ליום הזיכרון לחללי מערכות ישראל שהיה תמיד קשה מנשוא עבורי. בפגישה שהתקיימה לאחר הטקסים סיפר עידו כי לדאשונה שיתף שני חברים קרובים בסיפורו והופתע מעוצמת התמיכה והעידוד שהעניקו לו ותיאר תחושת הקלה עצומה בכך שאין הוא צריך לשאת יחור לכך את זיכרונותיו. הזיכרונות אומנם קשים ומייסרים, אך אינם מסוכנים עוד, כי יש בהם מ"תמצית האנושי", ולכן גם יכולים לקבל מקום ולהיאמר בעולם.

תחושת ההקלה הנוגעת באשמת ובכדידות והשבת ערכו כאב ונגבד חלכות ומקבלות ביטוי גם במפגשים עם עופרי. ניכר בעידו שהוא מתמקם בשותף אבהי, נוכח ומשתקי בעשייה משותפת עם בתו. אלווארז הדגישה את החשיבות הרבה של פרשנויות העוסקות במציאה, בהשבה, בנוכחות, לא פחות מאלו העוסקות באובדן ובהיעדר (אלוארז, 1992). יכולתם של המטופלים להפנים "רכיבי מציאה" מעיד אלה קשורה לנוכחותו החיה של המטפלת, נוכחות המאפשרת "התפתחות מספקת של הטוב ואמונה מספקת

העברה מיטיבים של כל אחד מהשותפים, המתאפשר בטיפול הדיאלי (Stem, 2004). באחת הפגישות עם עופרי האב את המטפלת במשתכות שהתעוררו בו לאחר אותה פגישת חוזים ראשונית: "השכתי הרבה על מה שדיברנו. היו לי רגשות קשים. בלילה חזרו אליי הקולות, המראות, הזיכרונות. חשבת מה יכולתי להגיע להורים של החברים שלי. אני רוצה לספר להם על הלילה האחרון שלהם, אבל כל כך מתחייב בעצמי". בשל עוצמתו של הרגע ולמרות נוכחותו של עופרי, מצאה המטפלת לנכון לתת לעידו את המקום ולהקשיב לדבריו תוך כדי מחשבה על הילדה המאיינת ונתשפת לעולמו של אביה. המטפלת החיטה למשען הכבד המוטל על כתפיו, שיתפה ברגשותיה כלפיו מאז אותה פגישה והביעה תקווה כנה שיוכל להקל על עצמו וירשה לעצמו לשוב לחיות.

עופרי הנוכחת דרובה כשיחה בין האב למטפלת קולאת לפתע: "תרנן, אני רואה בדרך הזה מלא שרפוחות!" היא מיהרה ללבוש את התפוח הפכאי ואמרה: "אני עכשיו כבאי, ואני מכה שרפה גדולה". היא התרחקה מהמבוגרים, ויצה "לכבות שרפה", חזרה וסיפרה: "עכשיו הכבאי נרדם", והתכנסה לתוך עצמה, ראשה בין ברכיה ועיניה עצומות. כשהיא "התעוררה", היא פנתה לאביה, חבטה בפניו בהתוסה וחזרה שוב ושוב על רצף פעולות "ההצלה" שכמו נכפה עליה. נראה שעושרי נחנה במשחקיה ביטוי רביעוצמה למתחולל בנפשה, אך גם למתחולל בנפשו של אביה: השרפה ואימת המוות, הפתרונות המאיימים האומניפוטנטיים של ילדה קטנה מול חוסר ישע של מי שאמור לגונן עליה והנטיגה לשיניה, אולי כמרוצא וניסיון להימלט מן הסכנה. ייתכן שהחבטה היא הפעלה לא מודעת של הלקאה עצמית של האב שנוגזרת מאשמה ורדפנית, או אולי ביטוי של זעם וייאוש של עופרי מול האב עם משאלה לעמידות וחזכת גבול.

במשחק זה ואחרים נחנה עופרי ביטוי לעולמה הפנימי, מנסה בכל כוחה לפגוש את האב הנערד ומבטאת כמיהה לאב חזק ועמיד שיוכל להציל אותה מתחושת הסכנה הפנימית של עולם הדחפים המצויף. בהמשך לכך המטפלת מעידה: "עידו, אני חושבת שעופרי קולאת לך, לשמור עליה מהשרפה, מהשינה, מהדברים הרעים שהיא עושה לך. אולי

ביטאה את יכולתה להכיל בנפשה תכנים דחפיים, לשחף פתח, לעדן אותם בחלום ובציון, ובכך למתן את תחושת הרוץ הודפנית של אבא לחיותה.

המהלך ההתפתחותי המוגש, בטיפול הדינמי, שעשתה עופרי, ילדה שרייתה רדופת פחדי מוות, ארוזה בהגנות גרנויזיות ומתקשה להתמודד עם משימות התפתחותיות, אפשר לה להיחלץ מ"הרדה" שהשתכנה בנפשה והושלה על ידי האב והאם. המסע התאפשר בזכות יחסי העברה חיוביים שהתפתחו והתבססו בין כל אחד מההורים לבין המטפלת. יחסים אלה היו המצע לעבודה רגשית על עולמם ורגונתם, וכמובן המצע לעיבוד האבל המושהה שהופקד כ"דוח" אצל בתם.

פלוז' של האב האבוד: המסע של ערו ורוחם

"עכשיו אני צריך ללכת, כי אני צריך ללכת למלחמה, אני צריך להילחם כדי לשמור עליך"

רוחם בן הארבע הופנה לטיפול בגלל קשיים רגשיים וחברתיים ועיכוב התפתחותי שהתבטא בכוללת שפחית ובקשיים גרפיים. אביו של רוחם, ערו, איבד את אביו במלחמה בגיל שמונה חודשים. אמו נישאה שוב כשזיהו בן שש. ערו הרחיק ככל שיוכל מזוהתו את השכול ו"דוקן" אותו לעובדה יכשה, מנותקת מכל ממד רגשי. רוחם ואחיו לא ידעו דבר על הסב שנהרג. מפגש ההיכרות עם ההורים ניתן היה להתרשם שהמעבר של ערו לאבהות היה משימה מורכבת ומאתגרת כמיוחד. הוא בחר לעבוד שעות ארוכות, הפקיד את מלאכת ההורות אצל אשתו והסתפק ביצירת קשר חברי עם ילדיו. "אתה כמו ערו דוד אהוב", הגיריה זאת האם כמקבלת את "הדיו". כשהמטפלת תחתה אשר לגנטיים לילדיו בניסיונותי הממושכות, הוא הודה בגנטייו אך עמד בתוקף על כך שהם אינם מתגעגעים אליו. נראה שמודעות למשמעות העידוד אצל ילדיו הייתה כרוכה בהכרה הכואבת של החישה היעדר שלי: השערוך של אבא געגוע למי שלא הכיר מעולם.

ברו". כך, למשל, באחת הפגישות עופרי משחקה ב"גנב של חינוקות". היא מניחה מיטה זוגית ועליה שני חינוקות ומספרת על הגנב שבא ומנסה לגנוב אותם. עידו מציע שהוא יהיה האב ששומר על החינוקות ובהמשך כשעופרי מבקשת שיתחלפו בתפקודים והוא יהיה הגנב, עידו משתף בהם פעולה ביצירתיות רבה והומור שמפתיעים את שלושתם ומעוררים בהם צחוק ממושך ומתנה. זו הייתה הפעם הראשונה שעופרי השילה את תפקיד "הרע" על אחד מהוריה ולא על המטפלת. היא כבר אינה צריכה להחזיק לכדה את הרוע, המאיים, יש לה עכשיו שותף עמיד — אב — שאותו "מצאה" ואותו השיבה לחיים, אב המסוגל להכיל ולעבד תכנים נפשיים אלה עבורה. ההתקפות המתריסות של עופרי כלפיו התמתנו והתחלפו בכיטיים אותנטיים יותר של עולמה הרגשי, ועם הזמן גם נוספו אליהם גילויים של אהבה וקובה.

תשפור במצבה של עופרי היה מהיר ומשמעותי יותר מזה של אביה. עופרי הצליחה להיחלץ מהמשא הכבד שהושלך עליה ולהמשיך במסעה העידו בעיבוד של זיכרונותיו ואובדניו עורנה ארוכה, אך הוא בחר לסיים את התהליך בנקודה שבה עופרי סיימה. לדבריו, הוא לא ציפה שיעבור תהליך נפשי כזה בטיפול של עופרי, תהליך קשה ולעתים בלתי נסבל, אך בזכותו חש לראשונה הקלה גדולה ותחושת ערך כפי שלא הרגיש שנים רבות. לא נותר למטפלת אלא לכבד את בקשתו לסיים את המפגשים עמו במקביל לסיים העבודה עם עופרי.

באחת הפגישות האחרונות של הטיפול הגיעה עופרי לחדר ושיחפה את אביה כחלום ששורה בה פחד. כחלום ניסה צייד לחטוף את הכתרים של המלך והמלכה, אבא הגיע לעופרי לצייד לה את הצייד. עופרי התלהבה מאוד מהצייד ואמרה "אבא, נראה לי שהצייד דומה לך". היא חשבה לרגע, הוסיפה לצייד קווקו וזאת אמרה "בעצם, הצייד הוא אני". הפעם, מול החיכטים האדיפליים "האמורים" של בתו, התמקם אב עמיד, משחקי, שאינו נבהל מפחדות ומאוב ממתנס מכיל ומיטיב המאפשר לה לקחת אחריות על תננים רגשיים אוטוטיים תואמי גיל בלי לחשוש רוע או אשמה בלה נטבלת. עופרי

כמוך". זה היה רגע מרגש רווי שומחה, אהבה, ועצב, ורגע בן חמישים שנה לאב הייתה כל כך נוכחת ומכאיבה כאחת, עבור כל אחד מהם. התפעלותי מתוכן של התמה של האב הניער הייתה כמעט מוחשית. המטפלת, כשנתפחה מתכוננת, העירה: "אולי רוחם מספר לאבא כמה הוא זקוק לו כילד. אגמור לפעמים, כמו כל הילדים, רוצה שיהיה לו אבא שומר חזק שינוכל לעזור לו לגדול ולהתגבר על מה שקשה לו ולהרגיש טוב יותר". ערך חיבק את רוחם בחום ואמר לו: "תראה כמה שאני חזק, אני אשמור עליך תמיד".

רוחם, שהתקשה מאוד לצייר, ניגש ברגע זה לשולחן והחל לצייר לעצמו פשקט — לתהמת המבוגרים בחדר — שדה מלא פרחים. ערן, שדיה נרגש מהצורך של בנו, כתב בקצה הדף את שמו של רוחם, את שמו של אביו המת, ואת שם משפחתם, ואז פנה למטפלת ואמר במבוכה: "דוד, זה השם של אבא שלי. את זוכרת שהוא נהרג במלחמה?" כשרוחם נולד החלטתי שהשם השני שלו יהיה השם של אבא שלי". על כך עונה המטפלת: "לרגע לא שכחתי את הסיפור על אבך. מעניין שחשבת שיכולתה לשכוח... ומעניין שלא ידעת שרוחם נקרא על שמו. אולי כמוני גם אתה הרגשת שאבא שלך היה נוכח איתנו בפגישות האחרונות בחדר, ולא רק ברגע הזה, שבו רשמתי את שמו מחדש על דף הצורך של רוחם".

מפגישת זו ואילך, בתמיכתה העמידה של אשתי, ערן החל לעסוק יותר ויותר בקשר שבין האובדן של לבן אבהותו בהווה והתפתחותו של הרוח. הוא סיפר שהעיסוק באביו חדש לו ומפתיע אותו. הוא החל לשאול את אמו ודודתו שאלות עליו, ביקש להכיר חבר לילדות של האב והצטרף לאמו לדאשונה בטקס זיכרון ממלכתי. ערן החל גם להזכור כסיפורים שהיו קשורים לילדותו בצל אובדן אביו.

רוחם, שהיה כבר בן חמש, החל לגלות עניין בשמו הנוסף אך נמקל בהדרכת ההורים, רק עיבוד נוסף של החושט האובדן כמפגשים עצמם הוביל להכרה אצל שניהם שיש חשיבות רבה לשחף את רוחם כסיפור מות אביו אביו סבר. ערן כחר לספר לרוחם לראשונה על אביו בחדר השינה, בנוכחות המטפלת. רוחם הגיב בסערה ורגשית ואמר לאביו: "ידעתי כלב שהאיש הזה, שקוראים לו דוד, שבת מותו" נראה שהענקת מילים ל"ידע שאינר

הפער בין מה שערן דיווח על אפוזיות ועל איכות הקשר עם לדיי וביין מה שנרקם באטיות בתוך הטיפול החיצוני נחווה בהשתאות רכה על ידי המטפלת. בחדר עם בנו ביטא האב רגשות חמים וחזקים ויצר עמו במשחקיות מתנה דיאדה אשר לדברי שני ההורים לא הייתה קיימת קודם לכן, ותהיימה רק כטיפול.

הלל, כפי שקורה פעמים רבות, היה זה שביטא לראשונה, דרך משחק, את התמה של האב הניער. באחת הפגישות הציג רוחם לערן שהם ישחקו ב"ילד ואבא, ואחה, תהיה הילד". רוחם, שמשחקו היה מעוכב עד כה, החל לשחק ברציפות ונטל על עצמו במשחק את תפקיד האב לילד. הוא הכין ל"ילד שלד" (ערן, האב) אוכל שהוא אוהב, הרדים אותו, חננ לו ימי הולדת, עזר לו לצייר ועוד אותו להמווד עם מלאכת הצורך, שהייתה עבור רוחם עצמו משימה מסתכלת במיוחד. נראה היה שההזמנה של בנו לחזור לעולם הילדות, לדיאלוג עם "אב" אוהב ומזין, הייתה עבור ערן בכוחנית כניסה ראשונית, לא מודעת, לאוריים פרדה-ורכיליים מוקדמים בנפשו. הוא נמשך כמו מונט לחוך המשחק עם רוחם, על כיי לעתים היה נדמה שהוא נרגש יותר מרוחם מהחוויה המשותפת. הוא חרבה לחבק את בנו, במהלך הפגישות, ולבטא כלפיו רגשות חמים באופן שלא היה מוכר לשניהם. היו אלה רגעי מפגש מרגשים עבורם ועבור המטפלת. אף אחד מהם לא רצה לוותר על התפקיד החדש שבו אתו, כמו החזיקו השניים חזק באב שלא היה להם מעולם.

ככל שהעמיקו הביטחון והקרבה ביניהם והתגבשו יחסי העברה חיובית של כל אחד מהם כלפי המטפלת, כך הלכה והעמיקה העבודה הטיפולית. באחת הפגישות, רוחם, כ"אב", עזר ל"ילד שלד", ערן, להתמודד עם קושי — הוא לימד אותו לטפס על עץ, כמו כל הילדים, בלי לפחד. בהמשך הוא הרדים את "ילדיו" בליטופים ואמר לו: "עכשיו אני צריך עליך ללכת, כי אני צריך ללכת למלחמה, אני צריך להילחם כדי לשמור עליך". רוחם נטל את החרב ובלחם ב"ייעים" דמיוניים, וכשוכו מהמלחמה אמר לאביו: "עכשיו אין יותר רעים, אני אבא חזק, אל תפחד". ערן חיבק אותו חיוביק ממושך ואמר "אולי תחיה אבא שלי באמת? אתה כזה אבא מקסים, הלואי והיה לי אבא

להתפתחותם של אותם "יצוגים של היעדר" שסללו את הדרך לייצוגים של נוכחות אבהית.

כך, באמצעות המפגשים המשותפים בחזר עם רוותם, החלו להתפתח לאט לאט "החומרים הורדואקואיטיביים" (גמפל, 2010) לכדי רגשות, מילים וייצוגים. במצבו של רוותם חלה הטבה משמעותית בכל התחומים שהפתיחה באיכותה את הוויז, את המטפלת ואת הצוות החינוכי כגן. משהודעו להורים לסיים את השיפול היה זה ערך שלמרכה ההפתעה הכיע קושי סביב הסיום והפרידה. לבקשתו ובהמלכתה של האם, רוותם ועדן המשיכו להגיע למפגשים דיאליים נוספים משלהם ובהם נידון חששו של האב לאבד את מה שנבנה בינו לבין רוותם בהיעדר הטיפול. ביטחונה של המטפלת בכוחותיו, בתהליך המשמעותי שעבר ובאבחנות הנוכחות והמיוחדת הביא לאחד מספר שבועות לסימונו של הטיפול.

סיכום

הפרק דן בייחודו של המודל הדיאלי כדרך לפגוש את עולמו הפנימי של האב, שותף במהלך ההתפתחותי של ילדו, ומתמקד בחזרמנות תעומדת בפניו לעבד במהלך הטיפול אובדנים שאינם מעובדים בנפשו והמשיבים את יכולתו ליטול חלק ב"עבודת האבל" ההתפתחותי שעומדת בפניו הפן או הכת. התפקיד המגדירי שיש לאב בדומה האדיפלית שטשש את השייכותו כשותף וחומך בתחושת האובדן המלווה את ההתפתחות. שני המקרים המותאמים ממחשיים עד כמה הדומה האדיפלית ותחושת האבל המלווה משימה זו, הן של עופרי והן של רוותם, הוצלו כמשך השנים בשל קשיים של כל אחד מהאבות להיות שותפים תומכים במערך הרגשי הטעון וכשל עצמדתה של האם כלפי ויכולתה לשמש עבור ילדיה אויביקט מתווך הנותן להם את "ברכת הדרך" לקראת המפגש האדיפלי (Barrows & Barrows, 2002; אוגדן, 1989).

עופרי ורוותם החלו בטיפול דיאלי בשל קשיים הקשורים לתפקודם הן במערך המשפחתי והן במסגרת האב. עופרי נשא עמו טראומה לא

נחשב" (כולס, 1987) הביאה תקלה רבה אך גם עוררה תקפנות וחרדה כלפי ערן. הדמה ההתפתחותית האדיפלית נטענה בחרדות מוות ממשית, שרק הנבירו את האימה של רוותם והביאו לנטיגה במצבו. המפגשים עסקו במוות, במחשבות ומשאלות רעות ובחודיה מפני המתמשותן. רוותם החל לשאול שאלות רבות על המוות שלו עצמו ושל אביו, ועל הסכמת המוות והסכ החי שבחייו. ערן הצליח לענות לו בהישנות ואתגטיות וכך הרגיע את בנו. "מה שקרה לסבא דוד לא קרה בגלל המשאלה של אבא, זה קרה בגלל שהייתה מלחמה והוא מה היה באמת מאוד עצוב. לך יש אבא, וכמו שקורה לרוב הילדים, הוא ישמור עליך גם כשתהיה גדול, ואולי גם כשתהיה אבא בעצמך".

העיסוק בתכנים האדיפלליים במפגשים עם רוותם הובילו את ערן להיזכר בתלום שחזר שוב ושוב בילדותו סביב נישואיה השניים של אמו, וכך סיפר במפגש החורים: "פתאום נוכחתי בתחושה של אמא שלי. הייתי אז בן שש. אני כמעט לא זוכר כלום מהתקופה הזו, אבל מה שהכי מפתי אתי זה שנתכרתי בחלומות שהיו לי בעקבות החתונה. אני זוכר שאבא שלי היה מופיע בהם, בוכה ונעים עליי שהרשיתי לאמא שלי להחזיקי שוב". נישואי האם שמרו עליו מפני ההמשותה של המשאלה האדיפלית של בן השש, אך גם חשפו אותו באחת לנקמה ולעלבון של אביו המת הנשכח או של ילד שנאלץ לוותר על אילוויה אדיפלית ממושכת. לראשונה אפשר היה לגעת בכאב, באשמה ובחודיה הרדופנית, הגלומים בחלום, שמספרים על העומס הרגשי הבלתי אפשרי שבו היה נתון בתקופה זו בחייו. הקשר הקרוב והמשייב שנוצר עם בעלה החדש של אמו היה אחת הסיבות המרכזיות ליניסיונותיו להתנתק מהאובדן של אביו ככל שניתן.

באחד המפגשים לאחר שערן חזר מניסיה ארוכה הוא סיפר לרוותם שהתגעגע אליה, ולראשונה יכול היה להכיר בגעגועים של רוותם כלפיו. חווייה האובדן של האב שאותה לא יכול היה לזכור, ולכן לא יכלה להיות מודעת או מיוצגת, החלה לנוע ממקום של היעדר ייצוג של היעדר (למפרט, 2014). נראה שחווייה ההכרה החודיה בגעגועים היא ביטוי

של אביז וכמשאבינו של האב, כמו גם חזונו החינוכי לעולמות שותפים
עמילים בהמשך מטעו ההתפתחותי.

רשימת מקורות

- אהרוני, ח' (2005). "סוד כמוס — בין אוזן קשבת לנפש מכילה", שיחות,
כרך י"ט (2), 159-167.
- אוגדן, ח' (1989). על סף תסביך אדיפוס הגברי. בתוך: הקצה הפרטימטיבי
של החוויה, תל אביב: עם עובד, 113-127.
- אלוזואד, א' (1992). נורחות חיה. תרגמה: אורה זילברשטיין, תל אביב:
תולעת ספרים, 2005.
- אמיר, ד' (2013). על היעדר פונקציה ח'צ' בנפש, בתוך: תהום שפה,
ירושלים: מאגנס 98-131.
- אוזן, ל' (1996). המפגש: הדריות ואינטרויבטיביות בפסכיאטריה. תל
אביב: עם עובד, 2013.
- פולס, כ' (1987). הידוע שלא נחשב. בתוך: צל של האובייקט, תל אביב:
דביר (2000), 287-293.
- בן-אהרן, מ', אבימאיר-פת, ר', הראל, י', קפלן, ח', גלט, ד', וינר, מ',
וסרמן, א', רן, ע' (2009). מדרוך טיפול דיאלי: אס-ילד ואב-ילד: גישה
דינמית לטיפול בהפרעות יחסים בילדות, הוצאת אוניברסיטת חיפה,
החוג לפסיכולוגיה.
- גמפל, י' (2010). החורים שחיים דרכי: ילדי המלחמות. ירושלים: כתר
ספרים.
- הראל, י' (2010). "הרעב לאב": ההקבלה בין תפקיד המטפל בטיפול
הדיאלי לבין תפקיד האב בהתפתחות הילד. בתוך: הטיפול הדיאלי:
מפגש בין המעשה הטיפולי והחיווייה, עורכות: קפלן, ח', הראל, י',
ואבימאיר-פת, ר', אוניברסיטת חיפה, החוג לפסיכולוגיה, 237-290.

מעובדת שהותירה אותו נערך ונטול מחילי תנפיש של כתר, בהפקירו אצלה
"רוח רפאים" המשכבת את התשתיות. אבא של רותם, כשל יהמותו
המקדמת שלא עובדה, נמנע מקשתות על עצמו אבהות תוך כדי ריקון
משמעות קיומו בעיני שני בניו.

הטיפול הדיאלי במקרים אלה (תנפיש אחרים) הוא הדוממות להקליד
משמעותי עבור האב וילדו, באמצעות המפגש "הנכפה" של הילד עם האב
הממשי, משחק החופשי של הילד, אשר מבטא חיי נפש לא מעובדים,
ועבודתה התומכת והמפרשת של המשפלה כשלילי. בחדר התהוו רגעי
מפגש נדירים שבהם נחשפו בהדרגה סכלו של האב, הכאב המלווה אותו
והאפל שלו שאינו מעובד, בנוכחות הילד, שמשחק ופועל את "הידוע שלא
נחשב" (כולס, 2000).

משחקים ופעילותם של עופרי ורותם בנוכחות אביהם יצרו באופן מטפרי
מרחב חווייתי, שניתן להחבנן בו ולחשוב אותו. עמדתה המאפשרת של
המטפלת, כמושא להודעות ההשלכות כלפיה, ויכולתה להוות את
מקורות הדומה שהילדים ביטאו בעולמו של האב, הן שאפשרו החזקה
בר-זמנית של שני ערוצי הביטוי, של הילד ושל האב, כמצע למה שיסייע
בהמשך לעדות חשיבה. המטפלת, כער מיטיב ומחזיק של התננים הנפשיים
הטעונים, היא שהעניקה שפה לסיפור של סופר ותיקפה כפרשנות חוויה
לאירוע אמיתי של עדות.

וכן, ההכרה כסכלו של האב, ההקשבה ל"כפיו" וההזדמנות לעבד
את האובדן בדיאדת החורים, לצד ההכרה בחשיבותו, בערכו וכמשמעותו
כאב, הן שעוררו בנפשו חיבור מחדש לילדו, לסכלו ולכמהתו אליו.
מהלך טיפולי זה סייע להכנות עבור האב וילדו מרחב נפשי חדש שבו
יכול להתקיים אותו חיבור בנפשו וכיניחם, על אף כאב ההזכרות הכרוך
בו. מרחב זה, המזמין כל העת למשחקיות, חוויה וחשיבה, מאפשר את
החיקוש אחר הנערך, אך מאפשר גם את המפגש עם המציאה, ההשבה
והנכחות (אלוזואד, 1992). כך, מלמד המודל, בכוחם של ילדים צעירים
לחזור ולמצוא את האב הנערך ולהחיות את הקשר ביניהם. התפתחותו של
הילד חלוצי ביכולתו להחליק מ"התפקיד" שאילוי נקלע בדומה הפנימית